

DİNLERDE DOĞAL FELAKET OLARAK DEPREM ALGISI

PERCEPTION OF EARTQUAKE AS A NATUREL DISASTER IN RELIGIONS

MUSTAFA GÖREGEN

DOKTOR ÖĞRETİM ÜYESİ
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ
mustafagoregen@karabuk.edu.tr

Öz:

Dinlerin kutsal metinlerinde yer alan doğal afetler, özellikle depremler bilişsel Dinler Tarihi bağlamında ele alındığında dinamik dünyevi fenomenler, kozmik uyarılar, fiziksel cezalar olarak Tanrının insanlara yönelik kesin emir ve yasaklarını iletmek için tasarlanmış olaylardır. Bu yönüyle eşsiz ve mükemmel ilahi gücün etki, bilgi ve kontrolü altında toplum ve bireylerin ibadet ve eylemlerini iyimser anlamda tüm açıklığıyla izhar edip desteklemek, kötümser anlamda takipçileri üzerinde gücü korumaktır. İslam için doğa, ilahi kudretin hikmetle yörgüldüğü alan olup öteki dinlerde olduğu gibi Tanrının gücünü kabule ve ona ibadete zorlayıcı, korkutucu bir vasıta olarak kullanılmamıştır. Aksine öteki dinlerin kutsal metin ve düşünce sistemlerinde doğal afetler ve özellikle depremlerle ilgili görüşler çeşitli hurafelerle mekanik olaylara tamamen zıt bir şekilde katı kadercilik ile önceden takdir ve tayin edilmiş bir kader olarak kabul etme yönünde gelişmiştir. Burada Tanrısal güç ve kudretin izhar ve tecelli alanı olarak doğanın muazzam enerjisinin Tanrı tarafından hangi maksatla nasıl ve niçin kullanıldığı bilişsel Dinler Tarihi açısından ele alınması gereken önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. **Anahtar kelimeler:** Dinler Tarihi, Deprem, Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm.

Abstract:

Natural disasters, especially earthquakes, in the sacred texts of religions, when considered in the context of the Cognitive History of Religions, are dynamic worldly phenomena, cosmic warnings, physical punishments designed to convey God's precise commands and prohibitions to human beings. In this sense, it is to openly reveal and support the worship and actions of society and individuals under the influence, knowledge and control of a unique and perfect divine power, in the optimistic sense, and to maintain power over its followers in the pessimistic sense. For Islam, nature is the realm where divine power is molded with wisdom, and it is not used as a means of coercion and intimidation to force people to accept and worship God's power, as in other religions. On the contrary, in the sacred texts and thought systems of other religions, the views on natural disasters and especially earthquakes have developed in the direction of accepting them as a rigid fatalism and predetermined fate with strict fatalism, in complete contrast to various superstitions and mechanical events. Here, how and for what purpose the enormous energy of nature, as the field of manifestation and manifestation of divine power and might, is used by God and why, emerges as an important problem that needs to be addressed in terms of cognitive History of Religions. **Keywords:** History of Religions, Earthquake, Judaism, Christianity, Hinduism.

MAKALE TÜRÜ ARTICLE TYPE	GELİŞ TARİHİ RECEIVED	KABUL TARİHİ ACCEPTED	YAYIN TARİHİ PUBLISHED	ORCID NUMARASI ORCID NUMBER
Araştırma Makalesi/Research Article	01.10.2024	30.12.2024	31.12.2024	0000-0003-2546-2810
İNTİHAL/PLAGIARISM		DOI NUMARASI/DOI NUMBER		
Bu makale intihal tarama programıyla taranmıştır. This article has been scanned via a plagiarism software.		https://doi.org/ 10.62188/ilahiyat.1559405		
ATIF/CITE AS				
Göregen, Mustafa. "Dinlerde Doğal Felaket Olarak Deprem Algısı / Perception Of Eartquake As a Naturel Disaster in Religions". <i>İlahiyat 13</i> (Aralık/December 2024): 175-186.				

GİRİŞ

Tarihsel- Fenomenolojik ve Hermenötik Dikotomiler: “Öğreti”, “ritüel” ve “dini tecrübe” üçlemesinin doğrudan karşılık bulduğu sırasıyla “emir- yasaklarıyla ilahi varlık”, “ritüeli ifa eden dindar” ve “dini tecrübelerin inşa ettiği alem” üzerinde çağdaş mukayeseli çalışmalar yapan bilişsel dinler tarihine göre ödül, metafiziğin kendisi veya yansıması, acı ise bizzat maneviyata etki eden beşere ait maddi bir tecrübedir.

Dinde temel ortam yürütücüsü/medyatik araç olarak olgun doğa veya natura naturata ise ilahi pozitif veya negatif kudretin işaretleri veya tecelli alanıdır. Doğanın “tükenmez enerjisinin” nasıl kullanıldığı konusu her dinde fenomenolojik açıdan farklı anlaşılıp hermenötik açıdan ayrı yorumlanabilen ve bilişsel açıdan ayrı algılanan önemli bir mesele olmuştur.

Dini geleneklerin kutsal yazılarında zikredilen doğal afetler (özellikle yıkıcı depremler), ana hatlarıyla insanın inşa etmek istediği dini alem bağlamında dinamik dünyevi olaylar veya dünyasına yönelik “kozmetik uyarılar” veya doğrudan dindara verilen “fiziksel cezalar” şeklinde olup dogmatik emir ve yasakları veya ilahi mesajları iletmek üzere düzenlenmiş Tanrısal tasarımlardır. Elbette bu tasarımlardaki temel amaç, Kâdir-i Mutlak Tanrı'nın sahip olduğu ilahi gücün beşer üzerindeki tarihsel etkisini, ilahi varlığın maddi alem hakkındaki anlık bilgisini ve çevresel kontrolü altındaki toplumların ibadet ve eylemlerini iyimser açıdan izhar etmeyi sağlamak veya kötümser anlamda din mensupları üzerindeki otoriter ilahi gücü korumaktır.

Dini geleneklerin tarih boyunca geliştirdiği düşünce sistemleri, katı bir determinizme doğru gelişim gösterirken çoğunlukla deprem gibi felaketleri önceden belirlenmiş ilahi kader olarak kabul etmeye meyillidirler. Modern dönemde bile değişik tonlarda kadercilik doktrinleriyle anlatılan farklı dinlerin deprem öğretileri, seküler veya dindar tüm insanları deprem riskine karşı önlem almaya, can kaybı ve hasarları en aza indirmenin yollarını da aramaya teşvik etmektedirler.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bilişsel dinler tarihi bağlamında antik devirlerden post modern döneme kadar, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet, Hinduizm, Budizm ve bazı kadim inanç sistemlerinin deprem algılarını fenomenolojik bağlamda ele alacağız. Bu deprem algılarının özellikle depremzedelerden bahsetmediği daha ziyade deprem yaşaması muhtemel dindarlar üzerinde kutsal kavramının rasyonel etkileriyle şekillenen ve bilişsel açıdan derin huşu, hiçlik ve bedensel kaygılar taşımasına imkân verecek dini veriler olduğu açıktır. Bu durumu, doğrudan kutsala bağlı olarak, dinin verdiği müjdeli gelecek bildirimini, hayatın onarılması ve iyileştirilmesi, ödül ve ceza, eğitici ilahi gazap gibi metafizik uyarı araçları ve tarihsel fenomenolojik bağlamda ele alıp değerlendireceğiz.

İkinci bölümde ise post modern perspektiften yola çıkarak dindarın üzerindeki etkilerini acı-anlatı, şok-empati-rehabilite ve sağlam dindarlık- kaçınılmaz felaket dikotomileri bağlamında bilişsel dinler tarihi yönetsel yaklaşımıyla değerlendireceğiz.

1. DİNLERİN DEPREM ÖĞRETİLERİNDE BEŞERÎ TAVIRLAR

1.1. HİNDUİZM VE BUDİZM ÖĞRETİLERİNDE DEPREM ALGISI

Depremler metafizik iyi varlıklar ile kötü varlıkların çoğulcu ortamda “Dindarları Sarsıcı ve Korkutucu Güç İzharları” Olarak ortaya çıkmaktadır Depremlerle ilgili en eski bilgilere sahip geleneklerden Hinduizm’de karmaşık Hindu ilahlar sistemini oluşturan önde gelen üç ilahtan birincisi Rab Brahma (olumlu yönde yaratıcı), ikincisi Vişnu (statükoyu koruyucu), üçüncüsü Şiva (olumsuz yönde felaket verici, yok edici ve yeniden yaratıcı) olarak bilinmektedir. Öte yandan

güneş, ay, rüzgâr ve okyanusların hareketlerine hâkim olan deprem ve benzeri felaketleri sevk ve idare ettiğine inanılan dişil enerjiyi temsil eden Durga ve kötülük ve felaketleri bireylere indirgeyerek kaderlerine getiren Lakşimi gibi ikincil derecede önemli ilahi kuvvetler de mevcuttur. Bunlar içinde Rab Krişna, yeryüzünde meydana gelen olumlu ve olumsuz tüm gelişmelerden ismen bahseden ve onları Tanrı Brahma ile doğrudan ilişkilendiren yegâne metafizik varlıktır.¹

Aslında Hindu kutsal metinleri olan Rig-Vedalarda ve diğer ikincil derecedeki metinleri Adbhuta Sagara ve Brihat Samhita'da başlangıçta uçan büyük dağların yeryüzüne sıkça düşerek depremlere neden olduğu, yeryüzünün talebi üzerine Tanrı İndra'nın uçan dağların kanatlarını kesmesi halinde dünyanın depremlerden kurtulabildiği tasvir edilmektedir. Yine gelenek kıssalarında anlatıldığı üzere tanrıçalardan Kali, korku ve dehşet veren kötü ruhu öldürüp yok edince sevincinden dans edip eğlenmeye başlamış ve bu sevinci de büyük bir depreme yol açmıştır.² Dahası Hindu mitolojisinde depremler, ekseriyetle Rakşasa adlı kötülüğe sebep olan metafizik varlıkların bir işi olarak görülmüştü. Mesela Brihat Samhita isimli mitolojik metinde rüzgâr, ateş, gök ve su şeklinde dört farklı tanrının neden olduğu "dört tür depremden" ayrı ayrı söz edilmektedir. Neticede Hindu geleneğinde depremler doğal birer sorun olarak görülmekle birlikte bunun çözüm yolu olarak meydana gelen her bir deprem türünü oluşturan, sevk ve idare eden ve onu insan kaderiyle ilişkilendiren tanrılara özel olarak ibadet etme zorunluluğu vardır ki ancak bu şekilde birçok arazi ve semavi felaketlerin üstesinden gelinebilir.

Son tahlilde sebep-sonuç ilişkisi içindeki Hindu karma öğretisinin hüküm yargısı şudur; yağmur yağmıyorsa, bereket yoksa Tanrılara gerekli sunular yapılmadığı içindir ve dolayısıyla buna bağlı olarak meydana gelecek bir deprem insanlara zarar verecektir.

Öğretlerinde (dharma) "kalp", "zihin" ve "ruh" üçlemesine odaklanan Budizm'in kurucusu Siddhârtha Gautama Budha (M.Ö. V. yüzyıl) bu dünyayı acı ve elemi kendisi olarak görmektedir. Budha'nın, bilhassa heva ve hevesin efendisi Mārā (İblis) ile türlü denemeler içinde karşılaştığı son sahnede deprem, dini motif olarak dindarın bilişsel dünyasında önemli bir yer tutmaktadır. Budist metinlerinde anlatıldığına göre Mārā'nın, filinin eşliğinde Buda'ya doğru yaklaşmasıyla yeryüzü sarsılıp büyük depremler yaşamıştır. Bu olaya karşın, Budha'nın Pipal Bodhi (Yabani İncir/Büyük Uyanış Ağacı)'nin altında aydınlanması esnasında sadece sağ elini aşağı doğru uzatarak parmaklarıyla toprağa (Dünya'ya) dokunup onu teskin ederek metafizik sükûnete erdirmiştir. Bu olağanüstü olay, Budist mitoloji geleneğinde de çok önemsenecektir. Nitekim Budha'nın konuşmalarından oluşan kutsal öğreti sepetlerinden (sutra) biri olan "depremler risalesinde" bu Mara-Budha karşılaşması depremlerle iç içe olarak teferruatıyla anlatılmaktadır; öyle ki depremler, sadece bu karşılaşmayla sınırlandırılmamakta; aynı zamanda Budha'nın büyük uyanışa giden hayatındaki her aşamada veya metafizik evrede cereyan edecek şekilde genişletilmektedir. Böylece Budha'nın başından geçen her kutsal olay, onu şoke edip sarsarken dünyayı da kökten titretip sarsmaktadır. Söz gelişi Budha'nın ana rahmine düştüğünde, anasından doğduğunda, fanilerden azade olmak isteyen Budha (tathagata) gece uyandırıldığında, aydınlanmak için Hakikat Tekerleğini çevirdiğinde, tam olarak aydınlığa kavuştuğunda yeryüzünün her defasında yeniden sarsılıp, sallanıp titrediği böylece dünyanın faniliğinin onun varlığı karşısında aciz duruma düştüğü anlatılmaktadır. Son tahlilde ilahi dinlerde peygamberleri titreten, sarsıp bayıltan ve yere kapaklandırıan kutsal ile karşılaşma tecrübesi Budizm'de bir bütün olarak Budha'yı değil alemi sarsıp yerinden oynatmaktadır. Bir başka ifadeyle Budha, hiçbir zaman sarsılmadan, titremeden yürüttüğü ulvi hayatının her safhasında derin bir uyanış

¹ Canan Sönmezdağ Zöngür, "Hinduizm'in Önemli Tanrı ve Tanrıça Heykelleri" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 52, Eylül 2017, s. 113-147

² Ali İhsan Yitik, "Hint Dinlerinde Kötülük ve Şeytan" *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı XVII, İzmir 2003, s. 4

aşaması geçirirken, “fani” ve “örtüsü kalınlaşmış” olduğu için uyanması mümkün olmayan, “bu kabalığı” yüzünden düşüşü ve devrilmeleri kolayca hissedilmeyen bütün içindekileriyle birlikte gafil dünya ise derinden sarsılmakta, titremekte ve yüzüstü kapaklanmaktadır. Burada tersine işleyen bir bilişsel süreç ile hiçbir zaman sarsılmadan uyanan ulu kişi olarak Budha, fanileri derinden sarsarak “uyandırmak” istemektedir.³

Neticede Budha gibi ona inanan Budistler de “kötü ruh Mara’nın muhtemel oyunları” olarak gördükleri maddi dünyanın felaketlerini ve ölüm, hastalık gibi fani her türlü olayı “olağanlaştıracak ve sıradanlaştıracak” şekilde davranmakta; felaketlere karşı kendi öğretilerindeki şefkat (karuṇā), muhabbet (metta), ihsan (dāṇa) ve fazilet (puṇṇa) gibi reçete öğretilerle sükûnete erdirici cevaplar vermekte; böylece inançlarının gereği olarak hiçbir şeyden korkmadan, gerçekte “öğretilerden ürperen (damma-fearer) insanlar olmaktadır.⁴

1.2. BAZI KADİM İNANÇ ÖĞRETİLERİNDE DEPREM ALGISI

Zihinsel olarak Aryan (Hint alt kıtasına bağlı kalan) Kadim İran’da Zerdüştlük geleneğinde kötü ruh Ehriman’ın, her türlü iyi yaratımlara karşı yaptığı manevralardan biri olan “üçüncü hareketi” sırasında tüm kötü ruhlar (div) ile beraber olup iyilerle savaştığı; bu yüzden tüm dünyanın depremlerle sarsıldığı ve bunun neticesinde dağların yaratıldığı anlatılmaktadır. Yine Zerdüştlüğe göre, tıpkı başlangıçta olduğu gibi bu alemin son günlerinde de baş gösterecek büyük depremler, iyilerle kötülerin mücadelesinde asla galip gelemeyecek olan “kötülerin en büyük silahı ve kozu” olarak görülmektedir. Zerdüşt öğretide yer alan temel slogan her zaman “güzel düşünmek”, “güzel söz söylemek” ve “güzel davranışlarda bulunmak” olmalıdır. Bu ilkelere inanıp kendine hayat düsturu yapan birey ve toplumların semavi ve arazi afetlerle karşılaşmayacağı gibi birçok toplumsal problemleri çözüp refaha kavuşacağını ifade eder.⁵

Antik dönemde Mezopotamya’da Yukarı Asur ülkesinde deprem (ribu) ilahi gazaba işaret etmektedir. Mesela yıkıcı kudreti olan tanrı Adad öfkelenmesinde yeryüzü sarsılarak titrerdi. Yine Ninova’ya ait bir ilahide tanrılar hareket ettiğinde yer ve göklerin de sarsıldığı anlatılmakta; depremlerin bertaraf edilmesi için özel birtakım ibadetler yapılmasının gerekliliğinden söz edilmektedir.⁶

Roma pagan kültürlerinde ise azgın tabiat olayları karşısındaki insanın olması gereken doğal halini resmeden ünlü Romalı hatip-filozof Seneca İtalya, Pompeii’de ortaya çıkan deprem felaketinden korkanlar için şöyle demektedir; “*depremezeler için güçlü beşerî teselliler bulunmalı ve onlardaki büyük dehşet yok edilmelidir. Eğer dünya sarsılır, en sağlam parçaları ufalanır, kımıldamayan ve sabit kalan yerlerde bile insan kendini güvende hissetmezse, eğer toprak hareketsiz duruşunu ve sükûnet verici özelliğini kaybederse, bu korkularımız nasıl huzur bulabilir? Bedenlerimiz yeryüzünden başka hangi sığınak arayabilir? En basit korkular bile yerin temellerinden, derinliklerinden geliyorsa endişelerden nasıl kaçacağız?*”⁷ Bu ifadelerle Tanrı’nın güç ve kuvvetinin tezahürü olan depremler karşısında insanın çaresizliğine vurgu yapılmaktadır.

1.3. YAHUDİ ÖĞRETİLERİNDE DEPREM ALGISI

İbrahimi dinler içinde Yahudilik, bu alemin en fazla olumlayan ve Tanrısal olanları somut ve dünyevi olarak ortaya koyan ve görülmeyen şeyleri görülebilir hale getirip, sağlamlasını yapabilen

³ Eugen Curtin, “Thus Have I Quaked: The Tempos of Buddha’s Vita and The Earliest Buddhist Fabric of Timelessness (The Buddhas Earthquake II)”, *Figuration of Time In Asia*, ed. Dietrich Boschung, München: Fingk, 2012, 21-54.

⁴ Jeffrey Samuels, “Buddhist Disaster Relief: Monks, Networks, and the Politics of Religion” *Asian Ethnology*, 75/1 (2016), 53-74.

⁵ Nimet Yıldırım, “Zerdüşt ve Öğretisi”, *Doğu Araştırmaları* 3 (Ocak 2009), 19.

⁶ John J. Wiseman, “Jonah’s Nineveh”, *Tyndale Bulletin- The Tyndale Archeology Lecture*, 30 (1979), 47.

⁷ Daniel Leonhard Purdy, “Adam Smith and the Chinese Earthquake” *Chinese Sympathies: Media, Missionaries, and World Literature from Marco Polo to Goethe*, (Cornell University Press, Ithaca, 2021), 238-239.

yegâne inanç sistemidir. Yahudi kutsal metinlerinde, Hz. Musa'ya ilahi emir ve yasaklar verildiği sırada, Tanrı'yı rasyonel boyutlarıyla tecelli ettirdiği, Sina Dağı'nın ise bu sırada şiddetle sarsıldığı belirtilmektedir. (Çıkış 19/18)⁸. Yine krallık dönemi Peygamberlerinden Amos, doğal depremleri, Sodom ve Gomore'yi yok eden büyük yıkımlarla özdeş görecektir.⁹ Depremler, normal zamanlarda doğal felaketler olarak anlaşılırken,¹⁰ kargaşa anlarında ise "ilahi yargılama işaretleri"¹¹ olarak anlaşıldı.

Yahudi kutsal metin külliyatı Tanah'ta bilhassa devletin rayına oturduğu Kral peygamberlerden (Hz. Davud ve Hz. Süleyman) hemen sonra maddi refahın müsebbibi olan metafizikle bağın zayıfladığı, çifte krallıklar döneminde meydana gelen depremler, politik güç olarak kralları ve onların krallık otoritelerini doğrudan etkileyen "ilahi işaretler" olarak görülerek veya Tanrı'nın bizzat gelip "ilahi yargılamada bulunması" şeklinde kabul edilerek devrin peygamberinin mevcut siyasi idareler hakkında getirdiği ilahi haberin doğrulanması ile doğrudan ilintilenmiştir.¹²Dahası İbrani Peygamberler (mesela Hagay), Tanrı Yahve'nin, Yahuda valisi Zerubbabil'in otoritesinin altında yeri göğü sarsarak tüm yabancı krallıkların tahtlarının altını üstüne getireceği; her şeye malik Rabbin kısa zamanda yer ve gökten başka denizi ve karayı sarsacağı; buna bağlı olarak bütün ulusları da titreteceği ve onların da pes ederek değerli tüm eşyalarını İsrail krallığına teslim edeceklerini vahyettirmektedir.¹³Yine Hz. Musa ve Amos peygamberler ise inanmayan Ninova halkının tıpkı Lut'un kavmi Sodom gibi 40 gün içinde depremle alt-üst olacağı kehanetinde bulunmuştur.¹⁴ Hatta Babil Sürgünü gibi kavmin büyük bir yıkım içinde sarsıldığı en umutsuz anlarda yaşayan Yeremya Peygamber (Ö. M.Ö. 570), sürgünden yaklaşık 50 sene sonra M.Ö. 539 yılındaki işgalci kafir krallık Babil'in bizzat yıkılışını yıllar öncesinden bir deprem şeklinde mecazen anlatan bir vizyon olarak görmüştü.¹⁵

Yahudilikte ilahi bir azap olarak telakki edilen deprem, en yalın haliyle Tanrı Yahve'nin kavmine karşı kesin kararlılığının ve onlarda meydana getirdiği korku ve ürpertinin "bir tecellisi" olarak kabul edilmektedir. Dosdoğru kabul edilen bu inancın dışındaki her düşünce ve anlayış gerçekte putperest bir inanç kabul edilirken aynı zamanda Tanrı Yahve'nin sarsılmaz gücünün inkârı ve apaçık bir sapkınlık olarak görülmektedir. Bununla birlikte bütün doğal afetler, depremler, şimşekler, gök gürültüsü ve fırtınalar gibi her türlü sıradan olmayan tabii olayların tamamı kutsal kitapta yer alan ifadeyle savaştı karakterdeki "Yahve'nin azametli ve sınırsız kudretinin göstergesi" (I. Krallar, 19/11-12; İşaya, 6/4; Ezekeyel, 3/12-13), "Sina'daki Vahyin tecellisi" (Çıkış, 19/18), "ilahi gazap" (Mezmurlar, 18/8; 104/8), "külli cezalandırma" (I. Samuel, 14/15; Amos, 9/1) ve "dünyanın sonunun habercisi" (Ezekeyel, 38/19-20) olarak betimlenmiştir.

Son olarak Davud Peygamber, Yahudi iman alanına mecazi bir deprem algısı yüklemekte ve bilişsel açıdan imana "sarsılmayan, sonsuza kadar ayakta kalabilen ve (tapınağın üzerine kurulu olduğu) Siyon Dağı gibi "Rabbe tevekkül etme" anlamı yüklemektedir (Mezmurlar, 125/1).¹⁶

Orta Çağ Yahudi geleneği ise Kasım 1570'teki İtalya Ferrara depremini yorumlarken deprem ile insanların (özelde İsrail oğullarının) günahları arasında yakın ilişki kurmaktadır. Rabbiler, Talmud'un "İsrail hesaba katılmadan bu alemde hiçbir dert ve ıstırap yoktur (B. T. Yebamot 62b)"

⁸ *Kutsal Kitap*, (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2001), Çık.19:18.

⁹ Amo.4:11.

¹⁰ Hak.5:4, Mez.18:17-29:6, Yoe.2:10, Amo.8:8, Hab.3:6.

¹¹ İşa.29:6, Zek.14:4.

¹² Zek.14:5.

¹³ Hag.2:5-7.

¹⁴ Tes.29:23, Amo.4:11.

¹⁵ Yer.50:46.

¹⁶ Eliyahu Arieih, "Earthquake", *Encyclopedia of Judaica - Second Edition*, ed. Fred Skolnik, New York- London MacMillan, c. VI, 82.

öğretisini temel olarak zamane Yahudilerinin dinden uzaklaşmalarını, Tanrı'nın onun yüzü suyu hürmetine alemleri hareket ettirdiği müstakbel Mesih'e uygun hareket etmemelerini ve böylece ilahî iradelere inatla direnmelerini sebep göstermektedir. Sonuçta Yahudi Rabbilerin suskun Tanrı'nın sesi olarak ilahî azamete bağladıkları deprem görüşleri, Orta Çağ'a hâkim olan felsefeleriyle Yunan filozoflarının "doğa olaylarını" tesadüflere bağlı gören deprem anlayışlarından ayrılmaktadır.¹⁷

1.4. HİRİSTİYAN ÖĞRETİLERİNDE DEPREMLER

Yahudilik ile aynı geleneğe mensup bir diğeri ilahî kökenli inanç sistemi olan Hıristiyanlığın kaynaklarında özellikle Yeni Ahit anlatımlarında depremler, Meryem oğlu İsa Mesih'in haça gerilmesi ve gelecekteki Tanrı krallığı odaklı olarak değerlendirilmektedir. Bu gelenekte İsa'nın haça gerilip gömüldükten sonra yeniden dirilmesi gibi ortaya çıkan olağanüstü olaylar mecazen yorumlanmaktadır; gerçekte depremler yerine meleklerin görünmesi veya İsa'nın yeniden dirilişi insanları korkutup titretmekte ve ölümler gibi sarsarak yere yıkmaktadır (Matta, 28/1-10).

Buna ilave olarak "Baba Tanrı'nın haberi olmadan bir serçenin yere bile konamayacağını" öğreten (Matta, 10/29) Hıristiyanlık için depremler, son günlerde yeniden gelecek olan İsa Mesih'in ahir zamanda kuracağı Tanrısal krallığın müjdecisi büyük belirtileri hükmünde olup; manevî anlamda Rab İsa'nın gelişinin göstergesi ve her türlü şeytani, gayri ahlaki ve dinî "azgınlıkların biteceğinin habercisi" hükmündedir (Luka, 21/11).¹⁸

Orta Çağ'da depremler, toplumlarda meydana gelen yaygın sosyal ve ahlâkî dejenerasyona verilen bir ceza olarak algılanmıştır. Urfalı Mateos 1052-53 yılında Antakya'da meydana gelen depremin şehirdeki yaygın zina ve homoseksüel ilişkiler yüzünden Tanrı tarafından verilmiş bir ceza olarak görüldüğünü belirtir. Aynı tarihçi, 1114-15 yılı depremini de bedensel şehvete ve toplumun azgınlığına bağlamaktadır.¹⁹

Öte yandan 1 Kasım 1755 tarihli Lizbon depremi Batı düşünürlerini derinden sarsmış, yine aynı şekilde Hıristiyan din adamları ve kimi filozoflar deprem için "Lizbon günahkârlar yüzünden cezalandırıldı" diye yorumlanmıştır.²⁰

Bununla birlikte Katolikler ve Protestanlar arasındaki mezhep çatışmaları deprem konusuna da yansımış ve iki taraf deprem konusunda sizin yüzünüzden tartışmasına girmişti. Deist aydınlanmacılar için de bu doğal din- doğal olaylar ilişkisinde yeni ve derinden bir boyut kazandıracaktı. Mesela aydınlanma filozoflarının öncülerinden Voltaire (Ö. 1778) Batı Katolik dünyasına karşı eleştirilerini, din-devlet ilişkilerinin ayrılması ve din özgürlüğü tartışmalarını "Lizbon Felaketi Üzerine" şiirinde satır aralarına gizlemişti. Dönemin etkilediği bir diğeri filozof Immanuel Kant (Ö. 1804) ise depremlerle ilgili yayınlanan yazılarda bulunan tüm bilgi ve haberleri toplayarak depremlerin sebeplerine dair özgün bir teori oluşturmuştu. Kant'ın doğada sıcak gazlarla dolan irili ufaklı çeşitli mağaralarda meydana gelen kaymalardan hareketle oluşturduğu bu deprem teorisi, günümüz için gerçeği yansıtmaya da depremleri doğaüstü terimlerden ziyade doğal terimlerle izah etmeye yönelik ilk sistematik çalışmalardan biri sayılmaktadır. Dahası Kant'ın depreme yönelik bu yazıları aynı zamanda "Batı'daki modern sismolojinin başlangıcı" olarak görülmektedir.

Neticede İsa Mesih'in çektiği acıları temel alan devrin Roma Katoliklerine karşı aydınlanmacılar (Smith, Hume ve diğeri aydınlanmacılar) Hıristiyanlığı atlayarak Stoacı Yunan hoşgörüsünü temel

¹⁷ Johanna Weinberg, "Voice of God: Jewish and Christian Responses to the Ferrara Earthquake of November 1570", *Italian Studies*, 46 (1991), 69-78.

¹⁸ Weinberg, 70-81.

¹⁹ Urfalı Mateos Vekayi-nâme (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), (nşr. H. D. Andreasyan), Ankara 1987, 82-99, 254-255.

²⁰ Mehmet Baki Bilik, "Tarihsel Süreçte Depremler ve Başa Çıkma Pratikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 13, Issue: 69, March 2020, 722.

alan sempatiyi esas alan pagan doğa düşüncesine (mesela Pagan Roma'da Senaca'nın Pompeii deprem felaketine dair görüşlerine) başvurmakta; antik deprem felaketlerinde gösterilen "Avrupalı doğal tepkilerinden" yola çıkarken modern düşünürler ise acının güncellenmiş, genişletilmiş ama seküler değerlerle donanmış farklı örnek modellerini sunmaya devam etmektedirler.²¹

1.5. İSLAM ÖĞRETİSİNDE DEPREMLER

İslam'ın depremlere yönelik ortaya koyduğu inanç ve düşünce, günümüz çağdaş sismoloji bilimine uygun olup temelde meydana gelen deprem ve afetler dünyanın sonu için doğal ve olgun bir zemin hazırlamaktadır. İnsanlığın başlangıcından itibaren doğal afetler, kafirlere karşı "ilahi bir koz" veya inkârcı sapkın kavimleri helak etmek için "bir bahane" değil, bilişsel açıdan mezkûr milletlerin tevhit karşısı beşerî tuzak ve meydan okumalarının "beklenen gerçek sonuçları" yani "ilahi azametın yanıt verici izharı" olarak değerlendirilebilir.

Kognitif açıdan toplumsal felaketler, tarih boyunca birçok topluluğun kendi peygamberleri tarafından uyarıldığı ancak bu uyarılara kulak tıkayarak, hatta peygamberlerinden vaat ettikleri kıyameti hızlandırmasını talep ederek adeta meydan okuduğu ve azgınlıklarına devam ettiği durumlar sıklıkla görülmüştür. Bu, toplumların kıyameti inkâr etmelerine rağmen aslında kıyametin yerel boyutlarıyla karşılaşarak onunla yüzleşmeleriyle sonuçlanır. Bu haliyle depremler, öteki dünyanın varlığı için bu dünyanın yok olması nihai ve en somut bir sonuç olarak anlaşılması gereken bir gerçektir. Yine de irfan geleneğimiz, dünyanın yok oluşunu ve Müslümanın kendi zihinsel yorumlamalarıyla bu tür musibetleri dönüştürerek ilahi adaletin tecellisi olarak bir nevi onu ilahi ceza olarak görebileceğinin farkındadır.²² Özellikle deprem gibi felaketlerin isim vermese de kafirlerin her sene muhakkak türlü belalar ile deneneceklerini bildiren ayetlerin (mesela Tevbe, 9/126) inananlar üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Acımasız kudretteki ve olgunlaşmış formuyla tabiata karşı tüm varlıklar için halife olarak yaratılan insan, "biyo-kognitif açıdan" daima üstün, şerefli ve kudretli olabilen yegâne bir varlık olarak yaratılmıştır. Halife Müslüman, maddi ve manevi yetenekleriyle, derin bilinç verici irfanıyla, epistemik açıdan çok yönlü gelişmiş bilgisiyle, yıkıcı her türlü tabiat felaketleriyle baş edebilecek, onları alt edebilecek veya onlara karşı tüm mahlukat adına önlemler alabilecek antropolojik donanımlara sahiptir. Öyle ki varlıklar içinde yaradılışı itibarıyla sahip olduğu özellikler dikkate alındığında biyo-kognitif açıdan gerçekten en güçlü varlıktır. Dahası insan, epistemik açıdan engin bilgi ve antropolojik donanımıyla birçok doğal afet ve depremlerle baş edebilecek durumdadır. Müslüman bir birey ise mükemmel işleyen bir düzene bağlı hiçbir şekilde aksamadan yürüyen ilahi nizam (sünnetullah) içinde, Kâdir-i Mutlak Tanrı'nın gücünün izharı olup onları kullarına karşı korku ve tehdit unsuru olarak görmeyen ilahi güç ve kudret sahibi Rabbine karşı her zaman kulluk bilincinde olarak hareket eder. Dünyada meydana gelen tüm olay ve gelişmelerden çıkarımlar elde ederek hem kendini hem de çevre ve toplumunu yenileme, yeniden inşa etme sorumluluk ve bilincine sahiptir.²³

2. HERMENÖTİK VE MİTOLOJİK YAKLAŞIMDA DEPREMLER

Çağımız, aynı zamanda her türlü acının alabildiğine detaylandığı, epidemiyale geldiği, mitsel anlatıldığı ve abartılı hatırlandığı anlık elemeler çağıdır. Felaketlerden geçerek ayakta kalanlar,

²¹ Daniel Leonhard Purdy, "Adam Smith and the Chinese Earthquake" *Chinese Sympathies: Media, Missionaries, and World Literature from Marco Polo to Goethe*, Cornell University Press, Ithaca, 2021, 220-242.

²² Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Çev. Ali Coşkun, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1993), 102. Ayrıca bkz. Ejder Okumuş, *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, (İstanbul: İnsan Yayınları, İstanbul 1995); Lütfullah Cebeci, *Kur'an'da Şer Problemi*, (İstanbul: Akçağ Yayınları, İstanbul 1985.)

²³ Fikret Karaman, "Tevekkül, Kader Bağlamında Deprem ve Sorumluluk Bilinci", *Diyanet İlmî Dergi* 56 (2020), 927-28; Kemal Yıldız, "Sorumluluk" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2009), 37: 380.

yeniden hayat bulmayı, maddi kayıpları yeniden kazanmanın ötesinde derinden hayatlarını bölen, parçalayan travma olan her şeyi, her an canlı ve dinamik sensörleriyle yaşayan, verileri yeniden toplayarak bütünleştirip aileye ait öznel hikayeye dönüştüren, epizodik hafızalar (bireysel ve kolektif hafızalar) yoluyla “içine düşüp” tecrübe ettikleriyle yüzleşmeyi, benzer endişe üreticilerle daha az görüşmeyi, felaket olaylarını kişisel hikaye ve toplum tarihiyle bütünleştirmeyi böylece acılarını azaltmayı amaçlarlar. Anlatıların kutsal mekanlarla bütünleştirilmeleri, toplumsal hatırataya veya tarihi abidelere dönüştürülmesini kolaylaştıracaktır.²⁴

Dindarların doğal afetler sonrası, kendi aralarındaki felakete dair paylaşımlarının, aynı zamanda orijinal afet üzerinde yeni hafıza dizilerinin yaratımını destekleyerek bilhassa tekrarlanan anlatımların, travma sonrası pozitif yönde yaşananları anlamlandırma veya hikâyeyi kolaylaştırma gibi süreçlerle epizodik detaylar meydana getirdiği görülmektedir. Bu hikayeleri şekillendirmek sosyal açıdan alışıldık ve basit bir hikâyeye anlatımı olup bu anlatımın nereden başlayıp nerede geliştiği ve nerede biteceği bilinmektedir. Ancak felaket sonrası bireysel hikayeler, ortak paylaşılan tecrübeler olduğunda iletilmesi, kalıba dökülen bir etkisinin olması, özgün terim veya tabirlerle ifade edilmesi, anlama odaklı unsurlara önem vererek ilerlemesi daha fazla önem arz edecektir.

Afetteki kişisel mülk kayıplarının ötesinde en etkili ve en erken safhadaki kayıp, seküler anlamda mevcut mekânın derin kaybı veya “mekândan yoksunlaşma” denen şeydir. Bir mekanla bağlantı kendine özgü tarih ve anlamlı ilişkiler ağının kurulması olup bunun yok edilmesi veya barınak olmaktan çıkması insanı derinden etkileyecektir. ²⁵Benliğin yerleşik bilinçaltı duygusu artık su üstüne çıkarılmış olurken felaket sonrasında ayakta kalanlar, artık kayıp veya eksilmiş yerlerde kolay gezinemezler. Kognitif açıdan insanın ilk hissettikleri kayıpların niteliksel farkındalık, yersizliğe dair hissiyat, vatan veya yer hasreti, oryantasyon bozuklukları, somut yalnızlık, özellikle yaşanmış tarihsel fenomenin kendisini sürekli taklit etmek gibi türleri olacaktır. Afet sonrasında kısa müddetli ayrılışlar veya sürgünler, bir gün eve geri dönme umudu çok azalan, felaket öncesi hayatı yeniden kazanabilme umudu, toprak veya ev kaybından daha fazla mekândan mahrum kalmanın ötesinde olacaktır.²⁶ Dahası paylaşılan tecrübeler, felaket sonrasında yeni bir kimlik verecek şekilde zamanı “afet öncesi” ve “afet sonrası” olmak üzere ikiye bölecektir. Dini gelenekler açısından düşünüldüğünde bu trajedi zamanı sonrasında dindarlar, kendi inançları açısından dini anlamlar çıkarırlar; öyle ki onlar bu tür kayıpları “herhangi bir ilahi cezaya bağlamakta gönülsüz iken aksine trajedinin daha büyük ve ulvi ilahi bir amacı olduğunda, mesela kaybedilen canların hepsinin cenneti “yurt ve mesken” olarak edindiklerinde hemfikirdir. Daha özelde Hıristiyanlar gibi Tanrı-insan ilişkisinde sevgiyi öne çıkaran din mensupları için her ayakta kalan felaketzedenin hissettiği temel şey, “Tanrının yüce görkeminden” başka bir şey değildir. Zira burada bilinmesi gereken şey, felaket sonrası yapılacak her iyileştirme, afet öncesi geçmişin yeniden canlandırılması değil, etkisi hala sürse de kolektif bir bellek ile bütünleşen felaketin verdiği yeni bir sosyo-kültürel kimlikle yaşamayı sürdürebilmesine yardımcı olmaktır.²⁷

13/2024

İLAHİYAT

182

²⁴ Sunday M. Moulton, “How to Remember”, “Applied Anthropology of Risk, Hazards, and Disasters” *Human Organization Special Issue*, 74/4 (Winter 2015), 319-321.

²⁵ Moulton, “How to Remember”, 322.

²⁶ Moulton, “How to Remember”, 322 ve 324.

²⁷ Moulton, “How to Remember”, 324-326.

3. YENİ MANEVİYATÇI DİN ALGISINDA DEPREM KARŞISINDAKİ RUHSAL ÖNLEMLER

Tarih, kültürel bir yaklaşım olarak ele alınmak suretiyle tamamen dini olarak şekillendirilmiş bir dizi yıkım ve onlara karşılık gelen aynı orandaki iyileşme anlatılarıyla dolu olup giderek artan sayıda literatür, felaketler ile altta yatan kültürel yapılar ve inanç sistemleri arasındaki ilişkileri ve bunların siyasi ve sosyal sonuçlarını kaydetmeye devam etmektedir. Afetlerin ardından ortaya çıkan toplumsal dönüşümler, yardım ve yeniden yapılanma bağlamlarında ses bulan daha açık ve önceden belirlenmiş değişim gündemleriyle karmaşık şekillerde etkileşime girebilir.

Antropologlar ve sosyologlar tarafından afetler üzerine yapılan son çalışmalar, afetlere karşı savunmasızlığın altında yatan sosyal ve ekonomik koşulların yönlerine ve afet sonrası kalkınma projeleri tarafından eşitsizliklerin gerçekte nasıl şiddetlendirilebileceğine odaklanmaktadır. Burada özellikle diğer seküler kuruluşların yanı sıra dinin kendisi ve inanca bağlı hareket eden organizasyonlar, felaket sonrası projelerde ve sosyal dönüşümlerde anlayışı ve huzur verici rolleri üstlenebilmektedir.²⁸

Kognitif açıdan post-seküler olarak adlandırılan günümüz, “şok ve empatinin” alabildiğine aynı ölçüde örtüşebildiği yani bilinçli dengelenemediği ender zamanlardandır. “Şok”, felaketlere karşı beşer tarafından kısa süreli yaşanan yanıtları oluşturur. Bununla beraber “dramatik” ve “heyecan verici felaketler, medyatik görüntüler, korkunç zayıat istatistikleri ile şok artırıcı kullanımlar yoluyla insanları acil yardım çabalarına teşvik edici etkisi bulunan, insani ihtiyaçlardaki kopuklukları giderici, yeniden inşa edici, maddi sponsorluk sağlayıcı ve kusursuz olmasa da motive edici olarak işlev görmektedir. Öte yandan “empati” ise felaket yaşayan diğer kişiyle özdeşleşmeyi çalıştırmak üzere “o, ben olabilirdim” hissini uyandırmak için vardır.

Fenomenolojik empatinin en somut belirtileri, bölgesel önyargıların ortadan kalkması, bölgeye el uzatıcı acil seyahatler, afet yaşayan aileye konukseverlik, ortak dil ve dini duyguları paylaşarak seyirci kalmadan özdeş insan ve özdeş mekân sakini olabilmeyi kısaca felaketi kabullenici ve benimseyici çok yönlü algıyı anlatmaktadır.²⁹

İslam inanç sisteminde afetler, ilahi trajedi olarak fatalist bir anlayışla teodise sorunu bağlamında anlaşılabilir da dinin temel çatısı bağlamında ümmet yardımlaşması, dayanışması ve sosyal eylemler çerçevesinde anlaşılırken daha derinden bir algıyla afetler, insanların günahları için ilahi bir ceza, bir inanç sınavı olarak değerlendirmenin ötesinde insanın her türlü eyleminden bağımsız olarak önceden belirlenmiş ilahi bir otomasyon sistemi içinde hareket eden, doğal bir eylem olarak anlaşılmaya başlandı. Dolayısıyla teorinin de ötesinde afetler, felaket tecrübesiyle yüz yüze kalan dindar bireylerin özel yaşamlarını ve inançlı toplulukları yeniden inşa etmeye yönelik çeşitli projelere bilgi sağlayan dini ve dünyevi zamansallık kavramlarını uygun bir şekilde dönüştürecektir.³⁰

4. FELAKETLER KARŞISINDA SAĞLAM DİNDARLIK – KAÇINILMAZ FELAKET DİKOTOMİSİ

Kutsal metinlerin, doğal afetlerin (özellikle depremlerin) birey ve toplumları cezalandırdığını belirtmesi çoğu toplumlar tarafından kabul görerek, hep bir ceza olarak yorumlana gelmiştir.³¹

²⁸ R. Michael Feener-Patrick Daly, “Religion and Reconstruction in the Wake of Disaster”, *Asian Ethnology- Salvage and Salvation: Religion and Disaster in Asia*, 75/1 (2016), 192.

²⁹ Emma Dwight, “Adop A Disaster- Shock, Empathy, and International Responses to the Natural Disaster”, *Harward International Review*, 36/4 (Summer 2015), 17-18.

³⁰ Feener, Daly, “Religion and Reconstruction in the Wake of Disaster”, 191-194.

³¹ Talip Küçükcan-Ali Köse, *Doğal Afetler ve Din*, (İstanbul: İsam Yayınları. 2000), 17.

Ancak dini metinlerde toplumların helakıyla sonuçlanan afetler, günümüzdeki depremlerle karşılaştırılarak, hali hazırda günümüz de yaşananların bir ceza olup olmadığı tartışılmalıdır. Afetleri dini metinlerle bu derece bağlantılı yorumlama, dinin, birey ve toplum hayatının tüm alanlarında etkili olmasının bir sonucudur. Doğal afetlerin din ve dindarlık açısından ele alınması durumunda teodise problemi ortaya çıkmaktadır. Teodise, kötülük fiili karşısında Tanrı'nın adalet ve hakkaniyetini savunma yaklaşımıdır. Kötülük olarak var olan şey Tanrı'nın adaletiyle meşrulaştırılıp ilahi adalet açısından bir nevi rasyonalize edilmek suretiyle aklileştirilir.³²

Dolayısıyla kötülük problemi olarak gördükleri deprem gibi afetleri ilahi adalet açısından değerlendiren inanan dindar insan, zalim olmayan, adalet sahibi, insanlara acıyan, güç kuvvet ve kudret sahibi Allah'ın insanlara zarar veren durumları bir musibet ve felaket olarak göndermesinin mümkün olmadığına,³³ göndermişse de onun mutlaka bir hikmetinin olduğuna ve inancından hareketle teodise çerçevesinde felaketleri, Tanrı'nın bazı insanlara ceza, bazılarına ise uyarı olarak gönderdiğine inanmaktadır.³⁴

İnanan insanlar, doğal afetlerin büyük oranda depremlerin özellikle de sonuçları itibarıyla insan ve toplum davranışlarının bir sonucu olduğunu düşünürler. Onlara göre toplumda meydana gelen ahlaki dejenerasyon, dinden uzaklaşma, haksızlık ve zulmün artması ilahi gazap ya da tehdit edici bir uyarıyla sonuçlanabilir.³⁵ Doğal afetleri, dini gerekçelerle izah etme yoluna giden inananlar sonuçları itibarıyla iradi olarak görürken jeolojik doğa olayı yönüyle de kader diye değerlendirmektedirler.

SONUÇ

Tarih boyunca toplumların karşılaştığı doğal afetler bilhassa yıkıcı depremler hemen hemen bütün dinler tarafından dünyanın tabii gerçekliği olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda dünyaya ait süre gelen bu dinamik dünyevi fenomenler ilahi kudret tarafından toplum ve bireylere kati emir ve yasakların iletilmesi ya da Tanrısal uyarı veya bir nevi fiziksel cezalar olarak yorumlanmıştır. Tanrısal gücün ortaya çıktığı alan olan bu dinamik doğanın mükemmel işleyişinin ve bitmek tükenmek bilmeyen enerjisinin Tanrı tarafından nasıl ve niçin kullanıldığı Dinler Tarihi biliminde de üzerinde durulması gereken önemli bir konu olarak görülmüştür.

Doğal afetler ve özellikle depremler İslam inanç ve düşünce sisteminde birey ve toplumlar için Tanrısal gücün gösterge alanı olup kimi dinlerde olduğu gibi asla ibadete zorlayıcı bir koz ya da birey ve toplumları Tanrıya yaklaştıran korkutucu birer araç olarak kullanılmamıştır. İslam dışındaki diğer dinlerin inanç ve düşünce sistemleri, katı bir kadercilik anlayışı ile tüm doğal afetleri ve depremleri Tanrı tarafından önceden belirlenmiş bir kader olarak kabul etme eğilimindedirler. Diğer dinlerin kutsal metinlerinde depremler, doğrudan tabii dinamik dünyevi fenomenler olarak kendi coğrafi şartları dahilinde ele alınıp geçmiş tarihsel depremlerle bağlantılı olarak değerlendirilmez. Doğrudan Tanrı'nın ilahi kudret, azamet veya otoritesiyle bağlantı kurulur. Öyle ki bu inanç ve düşünce sistemlerinde Tanrısal gazap, ceza ve merhamet hemen hemen deprem hakkındaki tüm temel tartışma konularını içermektedir.

Yahudi geleneğinde doğal afetler ve deprem Tanrı Yahve'nin birey ve toplumlar üzerine olan muazzam kararlılığının ve yarattığı korkunun bir yansıması olarak görülür. Tanrı Yahve'nin sorgulanamaz olduğu bu inanç ve düşüncenin dışındaki her türlü anlayış sapkın bir yaklaşım olarak değerlendirilir. Dünyada meydana gelen tüm doğa olayları örneğin depremler, şimşekler,

³² Cafer Sadık Yaran, *Kötülük ve Theodise*, (Ankara: Vadi yayınları 1997), 14.

³³ İhami Güler, *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1998), 136.

³⁴ Yaran, *Kötülük ve Theodise*, 4.

³⁵ Yaşar Nuri Öztürk, *Depremi Gösterdikleri*, (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 9. baskı, 1999), 216.

gök gürültüsü, fırtına ve kasırgalar gibi tabii afetler savaşçı Tanrı Yahve'nin sahip olduğu özellikler olarak bir nevi Tanrı'nın güç ve kuvvetinin göstergesi olarak sunulur. Aynı gelenek üzerinde seyreden Hıristiyanlık geleneğinde özellikle Yeni Ahit anlatımlarında depremler, gelmesi beklenen İsa Mesih'in yeniden kuracağı Tanrı krallığının en önemli belirtileri olup aynı zamanda Rab İsa Mesih'in Tanrı'nın krallığının yeniden kurulmasına giden yolun nişanesi, gayri ahlâki tutum ve davranışların, azgınlıkların da habercisi olarak değerlendirilir.

Bir diğer kadim gelenek olan eski İran Zerdüştiliğinde Ehriman (kötü ruh)'ın iyiliklerin yaratılmasına karşı üçüncü bir hareket olarak takındığı tavır sırasında kötü ruhların (div) harekete geçmesiyle dünyanın sarsılması ve dağların yaratılıp yerinden oynatılmasından bahsedilir. Burada iyilik ile kötülüğün rekabetinde deprem ve doğal afetler, kötü ruhların bir nevi silahı olarak sunulurken engin doğa kudret sahibi gizli güçlerin izhar ve tecelli alanı olarak tasvir edilir. Burada bütün kötülöklere, semavi ve arazi afetlere galip gelmenin yolu olarak güzel düşünce, güzel söz ve güzel iş birey ve toplumun takip edeceği yol olarak sunulmaktadır.

Budizm'de ise kutsal metinlerde yer aldığı şekliyle Budha, nefsanî arzuların timsali olan İblis'in Mārā ile karşılaştığı tasvirde depremler ilahi gücün tezahürü olarak dini bir motif şeklinde sunulurken aynı zamanda Tanrısal bir gücün izharı olarak da ifadesini bulur. Dinler Tarihinde depremlerle ilgili en eski anlatılara sahip olan Hinduizm'de ise kutsal metinlerde depremler birer problem olarak görülür ve bu sorunu çözmek için her bir deprem türünü meydana getiren tanrılara özel olarak sunularda bulunulması gerektiği vurgulanır. Örneğin yağmur yağmıyorsa, bereket yoksa ve afetler oluyorsa Tanrılara gereği gibi yaklaşılmadığı içindir ve bundan dolayı her bir afet ve deprem türü insanlara zarar verecektir. Dolayısıyla hem Hinduizm'de hem de Budizm'de depremler Tanrıların doğa üzerindeki kudret ve azametinin işareti olarak sunulurken aynı zamanda birey ve toplumun gerek tanrılara ve gerekse topluma karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmemelerinin bir sonucu olarak meydana gelen olaylar olarak görölmektedir.

KAYNAKÇA

- Berger, Peter L. *Dinin Sosyal Gerçekliği*. Çev. Ali Coşkun. İstanbul: İnsan Yayınları, 1993.
- Bilik, Mehmet Baki, "Tarihsel Süreçte Depremler ve Başa Çıkma Pratikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 13 Issue: 69 March 2020, 721-728.
- Cebeci, Lütfullah. *Kur'an'da Şer Problemi*. İstanbul: Akçağ Yayınları, 1985.
- Dwight, Emma, "Adop A Disaster- Shock, Empathy, and International Responses to the Natural Disaster", *Harward İnternational Review*, 36/4 (Summer 2015), 17-18.
- Feener, R. Michael, Patrick Daly, "Religion and Reconstruction in the Wake of Disaster", *Asian Ethnology- Salvage and Salvation: Religion and Disaster in Asia*, 75/1(2016), 192.
- Güler, İhami. *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1998.
- Karaman, Fikret, "Tevekkül, Kader Bağlamında Deprem ve Sorumluluk Bilinci" *Diyanet İlmî Dergi* 56, (2020), 927-28.
- Kutsal Kitap*: Tevrat, Zebur, İncil. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2001.
- Küçükcan, Talip-Köse, Ali. *Doğal Afetler ve Din*. İstanbul: İsam Yayınları. 2000, 17.
- Moulton, Sunday M., "How to Remember", "Applied Anthropology of Risk, Hazards, and Disasters", *Human Organization Special Issue*, 74/4 (Winter 2015), 319-328.
- Okumuş, Ejder, Tabii Afetler, Din ve Toplum -Marmara Örneği, *İslami Araştırmalar Dergisi*, (2002), cilt. XV, sayı. 3, s. 339-373.
- Okumuş, Ejder. *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Depremin Gösterdikleri*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 9.baskı, 1999.
- Purdy, Daniel Leonhard "Adam Smith and the Chinese Earthquake" *Chinese Sympathies: Media, Missionaries, and World Literature from Marco Polo to Goethe*, Cornell University Press, Ithaca, 2021, 220- 242.
- Sönmezdağ Zöngür, Canan, "Hinduizm'in Önemli Tanrı ve Tanrıça Heykelleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 52, Eylül 2017, s. 113-147.
- Urfalı Mateos *Vekayi-nâme* (952-1136) ve *Papaz Grigor'un Zeyli* (1136-1162) (nşr. H. D. Andreasyan), Ankara 1987.
- Weinberg, Johanna, "Voice of God: Jewish and Christian Responses to the Ferrara Earthquake of November 1570", *Italian Studies*, 46 (1991),69-81.
- Yaran, Cafer Sadık. *Kötülük ve Theodise*. Ankara: Vadi yayınları, 1997.
- Yıldırım, Nimet. "Zerdüş ve Öğretisi" *Doğu Araştırmaları* 3 (Ocak 2009), 5-24
- Yıldız, Kemal, "Sorumluluk" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), c. 37: 380-382.
- Yitik, Ali İhsan, 'Hint Dinlerinde Kötülük ve Şeytan' *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 17, İzmir 2003, 47-62.

